

РЕЦЕНЗИЯ

С.А. „Д.А.Ценов“ Свищов
Вх.№ 93-00-88/13.12.2021

за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ по научна специалност
„Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка“

Рецензент: доц. д-р Надежда Георгиева Благоева, научна специалност „Финанси,
парично обръщение, кредит и застраховка“, Аграрен университет Пловдив

Автор на дисертационния труд: Светлана Димитрова Аврионова, редовен докторант
към катедра „Финанси и кредит“, СА „Д.А.Ценов“ Свищов, научен ръководител
проф.д-р Румяна Лилова

Тема на дисертационния труд: „Икономически и социални ефекти от пандемията
Covid-19 върху данъчните приходи в България“

I. Общо представяне на дисертационния труд:

Светлана Димитрова Аврионова е зачислена като редовен докторант към катедра „Финанси и кредит“ считано от 15.03.2021 год. Своята бакалавърска степен тя завършва по Публична администрация към Правно-историческия факултет на Югозападния университет. В последствие продължава своето образование в магистърска степен по Финансов мениджмънт в СА „Д.А.Ценов“ Свищов. Тя има дългогодишен стаж към Националната агенция по приходите, което съвсем закономерно обуславя и интересът ѝ към така избраната тематика на дисертационния труд. Владее английски и притежава отлични компютърни умения.

Представеният за рецензиране дисертационен труд е в общо обем от 236 страници, от които 198 са основен текст. Те са разпределени в една класическа структура, която включва увод, три глави, заключение, използвана литература и приложения. За онагледяване и доказване твърденията на настоящото изследване са използвани 25 фигури, 16 таблици, от които 7 в основния текст. Трите глави са тясно свързани и следват в логична последователност. Те са сравнително балансирани помежду си с известен превес на втора глава, която остава най-дългата. При разработване на дисертационния труд са проучени и изследвани сериозен набор от литературни източници, наброяващи общо 125 броя. Част от тях са на български, а друга са на английски език и обхващат изследвания както на класически изследователи, положили основите на финансовата теория и практика, така и съвременни такива, публикували своите достижения през последните няколко години. Всички посочени източници са добросъвестно цитирани,

като са спазени изискванията на APA стила. Проученият брой литературни източници е атестат, че авторката е задълбочено запозната с това, което вече е станало достояние на академичната общност. Емпиричното си изследване и моделиране докторантката е извършила с помощта на стандартния софтуеър EXCEL. Като доказателствен материал авторката допълва 24 страници приложения с подробните си изчисления от емпиричното си изследване.

II. Преценка на формата и съдържанието на дисертационния труд.

Подбраната от докторантката и научния ръководител тематика се отличава със забележителна **актуалност** поради огромната си мащабност на въздействие и многоаспектен характер. Самата авторка аргументирано доказва това още във встъпителните думи на своята уводна част, като подчертава, че световните кризи не са новост в икономическия живот, но това, което отличава настоящата е, че тя няма аналог в съвременния свят. В подобни условия на преден план излиза ролята на държавата, която следва да минимизира негативните ефекти върху социално-икономическия живот на страната като използва средствата си, генерирани от данъци, като стабилизатор на икономическата активност.

Имено за това основна цел на дисертационния труд е да изследва социално-икономическия ефект, който оказва пандемията от Covid-19 върху постъпленията от данъчни приходи в България, фокусирайки се върху проблемите, свързани с обосноваване значимостта и възможностите за макроикономическо въздействие посредством данъчния инструментариум; оценяване националните и европейски подходи (практики) за противодействие на кризата и преодоляване дългосрочното въздействие на пандемията от Covid-19 и разкриване факторната обусловеност на постъпленията от данъчни източници с оглед планиране постъпленията от данъчни приходи в условията на динамична социално-икономическа среда. За постигане на така поставената си цел докторантката формулира **пет изследователски задачи**, които са обвързани с така посочената цел на изследване. В хода на тяхното решаване авторката доказва основната си **изследователската теза**, а именно „...в условията на динамична социално-икономическа среда, породена от пандемията Covid-19, България запазва стабилни бюджетни постъпления от данъчни източници, в отсъствието на индивидуална и съвкупна обусловеност между тях и основните икономически, фискални и социални индикатори, оказващи въздействие върху динамиката им, характерни за останалите страните-членки на ЕС“.

Обект на изследване в дисертационния труд са данъчните приходи в България и страните-членки на ЕС, а **предмет** – инструментариума за оценка въздействащите състоянието на данъчните приходи на България и страните-членки на ЕС фактори. За доказване на своята теза докторантката е използвала редица методи като например исторически метод и хронологичен анализ, метод на сравнителния и критичния анализ, индуктивен и дедуктивен подход на изследване, контент анализ и синтез, методите на количествения анализ на зависимости и на графичния анализ.

Дисертационният труд се отличава със своята добре структурирана и подредена в логична последователност композиция. В **уводната част** са зададени основните параметри, формиращи изследователската рамка на изследването. Прецизно е аргументирана актуалността на темата, формулирани са нейните обект, предмет, цел, методи, задачи, изследователска теза и ограничителни условия. Теоретичната обосновка е зададена в **първа глава** на изследването, посветена на позиционирането на данъците в дискреционната и недискреционната държавна политика. От своя страна тя е разделена на три части. На първо място е очертана значимостта на данъците за националното стопанство. Авторката прави критичен анализ на самото понятие, като подчертава, че в България липсва нормативна дефиниция на понятието „данък“. Въпреки това той е мощен инструмент, който държавата следва да използва в контекста на социално-икономическата обстановка, породена от пандемията. На второ място докторантката разглежда макроикономическото въздействие на данъците в условията на икономически сътресения. Тук много добре са систематизирани най-значимите в световен мащаб кризи едновременно с техните специфични особености. Синтезирани са най-значимите теории на както вече утвърдени, така и на съвременни изследователи относно регулиращата функция на данъчното облагане. Авторката обобщава, че данъчната политика може да бъде ефективно приложена в процеса по управление на публичните финанси и в частност в кризисни ситуации, при условие, че същата е съобразена със социално-икономическите особености на конкретното национално стопанство. В края на първа глава се акцентира се върху ролята на данъчната тежест в процеса по изпълнение на националната данъчна политика и конкретно в условията на неблагоприятна икономическа конюнктура, породена от Covid-кризата. Авторката отстоява логичната концепция за „олекотяване“ на данъчното бреме в подобни условия.

Втора глава е посветена на тенденциите в изменението на данъчните приходи в ЕС и предприетите национални мерки за преодоляване дългосрочното въздействие на пандемията Covid-19 върху данъчните постъпления. Изследвани са добрите практики за преодоляване въздействието на пандемията в страни от ЕС. Тук отличен принос на

авторката е представената авторска таблица, която обобщава приложимите антициклични мерки в условията на пандемия в седем европейски държави. Веднага след това са анализирани възприетите национални мерки за противодействие на кризата, като е направен сравнителен анализ с европейските такива. Систематизирани много добре са фискалните мерки за подкрепа на бизнеса, домакинствата и органите на държавно управление, натоварени с дейности по овладяване на пандемията в България. В края на втора глава са изследвани измененията в данъчните приходи в страни от ЕС за периода 2002-2021 год., като е оценено въздействието на пандемията върху събраните данъчни приходи и е направен паралел с предходната финансова криза също със световен мащаб от 2008-2009 год. Като база за сравнение са използвани макро, фискални и структурни показатели.

Трета глава представя емпиричните резултати и апробацията на модела за оценка въздействие на социално-икономическите рискове върху данъчните приходи в страните членки на ЕС. На първо място е изяснена методологическа основа на въздействието на социално-икономическите рискове върху данъчните приходи. Определени са факторни променливи като например БВП на човек от населението, индекс „отвореност на търговията“, баланс по текущата сметка спрямо БВП, дълг на подсектор Централно управление спрямо БВП, фискален баланс спрямо БВП, лихвени плащания по публичния дълг спрямо БВП, коефициент на безработица и коефициент на Джини. Измерена и оценена е тяхната значимост за постъпленията от данъчни приходи. Формулирани са осем работни хипотези, които следва в следствие да бъдат потвърдени или отхвърлени в рамките на изследването. Представени са емпиричните резултати от апробацията на модела за оценка индивидуалното въздействие на социално-икономическите рискове върху данъчните приходи. Въздействието на упоменатите по-горе фактори е изследвано с помощта на многофакторен линеен регресионен модел с последователното добавяне на допълнителни променливи. Резултатите от получения модел са позволили в следствие на докторантката да изведе изводи как се променят данъчните приходи на страните-членки на ЕС в условията на следпандемична среда.

Заклучението на дисертационния труд добре откроява и систематизира постигнатите от докторантката резултати. Там тя обобщава основните си изводи и препоръки. Убедително и със съответните аргументи тя доказва своите научни хипотези, като добре откроява и защитава собственото си мнение. То е формирано и на базата на редицата проучени литературни източници, като авторката демонстрира добро познаване на научната литература в съответната област. Добро впечатление прави, че изводи са изведени и в края на всяка точка на всяка отделна глава. Това със сигурност

повишава качеството на научната разработка и способства за по-добрата ѝ систематизираност и възприятие. Те са подсилени и от изключително добрата визуализация на научния труд чрез богат и добре обработен илюстративен материал, включващ множество фигури и таблици. Използваният от авторката понятиен апарат и стил са на необходимото ниво, показвайки нейната предварителна подготовка и познания в съответната област.

В края на своя труд докторантката дава в 24 страници като приложения под формата на отделни таблици своите изчисления, резултатите от които са обобщени в самото изложение.

Кулминацията на своя труд докторантката ни представя в своя автореферат. Той е разработен в обем от 26 страници. Изцяло в синтезиран вид са представени отделните композиционни елементи, качества и достойнства на изследването. Той изцяло отговаря на възприетите норми за съставяне и структуриране на автореферат, като съдържа всички необходими елементи. Това са актуалност, обект и предмет, теза, цел и задачи, методология на изследване, структура на разработката, справка за научните и научно-приложните приноси на дисертационния труд, списък с публикациите, декларация за оригиналност. Докторантката сама формулира и насоки за бъдеща работа, което още един път доказва, че Светлана Аврионова е изследовател с необходимите качества и познания, които излизат извън пределите на настоящия труд, но тя знае как той може да бъде продължен. Приемам посочените от автора научни и научно-приложни приносни моменти и считам, че те напълно съответстват на съдържанието на дисертационния труд.

По тематиката на настоящето изследване авторката е публикувала общо 2 бр. научни статии и 2 бр. научни доклади. В три от тях тя е единствен автор и една от статиите е в съавторство. Всички те формират общо 35 т., което е повече от изисквания по закон минимум. Докторантката е взела участие на две научни конференции. Посочените публикации са тясно обвързани с предмета на дисертационния труд и отразяват ключови части от него. Те свидетелстват не само, че изследванията на авторката са набрали обществена популярност, но и че те вече са били подложени на критичен анализ и оценка.

Накрая е приложена и декларация за оригиналност на научния труд, от където е видно, че той е автентичен и представлява собствена научна продукция на авторката.

III. Научни и научно-приложни приноси на дисертационния труд.

В представената справка за приноси в края на автореферата са изложени общо шест такива, като те не са категорично разделени на научни и научно-приложни. Те са както следва:

Първо. На основата на обстоен анализ на специализираната научна литература е извършен критичен преглед на вижданията на водещите изследователи и школи относно ролята, мястото и значението на данъците за националното стопанство и икономическия растеж в съвременния свят. На тази основа е обоснована *актуалността на проблематиката, свързана с ролята, за дискреционната и недискреционната държавна политика.*

Второ. Чрез изясняване на логическите връзки между данъците като инструмент на фискалната политика и социално-икономическите рискове *се обосновават*, от една страна, *възможностите за макроикономическо въздействие чрез данъците в условията на икономически сътресения*, а от друга – *зависимостта на постъпленията от данъчни приходи от конкретни въздействащи фактори.* Последните са систематизирани и емпирично потвърдени за страните-членки на ЕС.

Трето. *Проучени и систематизирани са приложимите антициклични мерки в избрани страни-членки на ЕС, вкл. и България, за преодоляване дългосрочното въздействие на пандемията Covid-19; извършен е сравнителен анализ между българската и европейската практика и са оценени националните мерки за противодействие на кризата, в резултат от пандемията за нашата страна.*

Четвърто. *Аргументирана е ползата от емпирично изследване постъпленията от данъчни източници в условията на икономическа криза от научноизследователска гледна точка. Анализирани са тенденциите в изменението на приходите от данъчни източници в ЕС посредством макро, фискални и структурни показатели за периода 2002-2021 г., в резултат на което са изведени специфични за времевия обхват на разработката причинно-следствени връзки и тенденции, очертаващи чувствителността на постъпленията от данъчни източници към отклоненията в развитието на икономическата конюнктура, каквато е пандемията Covid-19.*

Пето. На базата на иконометричен модел *са изследвани факторните влияния и е очертана индивидуалната и съвкупна значимостта на ключови макроикономически, фискални и социално-икономически детерминанти, които предизвикват изменения в постъпленията от данъчни източници за страните-членки на ЕС, спрямо brutния им вътрешен продукт в условията пандемията Covid-19.*

Шесто. Въз основа на тествания иконометричен модел и изведените най-значими детерминанти за изменението на постъпленията от данъчни приходи *е предложена*

методика и същите са прогнозираны за 5-годишен период. Крайната цел на приложения прогностичен модел е да се изведат важни обобщения по отношение развитието на данъчните постъпления за националното стопанство на страните-членки на ЕС в условията на следпандемична среда, което би спомогнало при планирането им в бъдеще, при сходни социално-икономически условия, или при отклонения в развитието на икономическата конюнктура, каквато е пандемията Covid-19.

В заключение мога да обобщя, че приносните моменти на дисертационния труд могат да бъдат отнесени към групата на „обогатяване на научните постижения“ и „приложение на научни знания в практиката“. Те са напълно достатъчни за целта на придобиване на образователната и научна степен „доктор“.

IV. Критични бележки, въпроси и препоръки по дисертационния труд.

Считам, че съвместната работа на докторантката Светлана Аврионова и нейния научен ръководител ѝ е помогнало да изготви своя дисертационен труд на достойна висота, която го превръща в едно напълно завършено, задълбочено и интересно научно изследване. Затова нямам съществени критични бележки, въпреки че си позволявам да задам следните въпроси:

1. Считате ли, че намаляването на антицикличния капиталов буфер в България, но без достигането му до стойност 0% подобно на другите европейски страни, е недостатък на макропруденциалната политика на страната ни?
2. Коя от прилаганите фискални мерки за подкрепа на бизнеса и домакинствата в България оценяте като най-ефективна?

Бих препоръчала на докторантката наистина да продължи своите научни търсения поне по насоките, които сама вече е оценила като перспективни и интересни, като публикува своите резултати в разпознаваеми и утвърдени научни списания.

V. Обобщено заключение и становище.

В заключение считам, че представеният за рецензия дисертационен труд на тема „Икономически и социални ефекти от пандемията Covid-19 върху данъчните приходи в България“ представлява самостоятелно и завършено научно изследване по изключително актуална за науката и практиката тема, свързана със своевременната намеса на държавата за преодоляване последиците от тежката и многоаспектна криза след Covid-19. То изцяло отговаря на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България и Правилника за неговото приложение. Докторантката

убедително постига целта си, поставена в самото начало и утвърждава основната си изследователската теза. Всичко това доказва качествата и способността ѝ да реализира самостоятелни научни и научно-приложни изследвания. Посочените по-горе аргументи ми дават основание да дам убедено своята **положителна оценка** и да препоръчам на почитаемото научно жури да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“ на **Светлана Димитрова Аврионова** по област на висшето образование 3. Социални, правни и стопански науки, ПН 3.8 Икономика, научна специалност „Финанси, парично обръщение, кредити и застраховка“.

Дата: 12.12.2024

Рецензент:

доц. д-р Надежда Благоева